WARCHOŁ, S. (2007): *Słownik etymologiczno-motywacyjny słowiańskiej zoonimii ludowej. Słowiańskie nazwy własne zwierząt domowych i udomowionych zwierząt dzikich w środowiskach wiejskich*. Tom I: Bawoły, byki, konie, woły. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

WARCHOŁ, S. (2009): *Słownik etymologiczno-motywacyjny słowiańskiej zoonimii ludowej. Słowiańskie nazwy własne zwierząt domowych i udomowionych zwierząt dzikich w środowiskach wiejskich*. Tom II: Krowy. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

WARCHOŁ, S. (2011): *Słownik etymologiczno-motywacyjny słowiańskiej zoonimii ludowej. Słowiańskie nazwy własne zwierząt domowych i udomowionych zwierząt dzikich w środowiskach wiejskich*. Tom III: Koty, psy. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

WARCHOŁ, S. (2014): *Słownik etymologiczno-motywacyjny słowiańskiej zoonimii ludowej. Słowiańskie nazwy własne zwierząt domowych i udomowionych zwierząt dzikich w środowiskach wiejskich*. Tom IV: Ssaki domowe, ptactwo domowe, zwierzęta hodowane w klatkach, udomowione zwierzęta dzikie. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

WARCHOŁ, S. (2016): *Słownik etymologiczno-motywacyjny słowiańskiej zoonimii ludowej. Słowiańskie nazwy własne zwierząt domowych i udomowionych zwierząt dzikich w środowiskach wiejskich*. Tom V: Frekwencyjny wykaz zoonimów w tomach I–IV. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Karel Komárek (Olomouc)

ŽANETA DVOŘÁKOVÁ: LITERÁRNÍ ONOMASTIKA. ANTROPONYMA. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2017, 291 s., ISBN 978-80-7308-732-6

Po klasických, stále citovaných studiích (Hausenblas, 1976; Holý, 1995; Knappová, 1992) a mnoha dalších interpretačně i metodologicky zaměřených příspěvcích dostává nyní česká literární onomastika první souhrnnou knižní monografii, soustředěnou přednostně na antroponyma, ale výběrově i na další skupiny vlastních jmen v uměleckých textech. Autorka, dříve pod jménem Procházková, publikovala z literární onomastiky řadu článků a v této knize se pokusila o systematizaci relativně přitažlivé discipliny, která se v důsledku koncepční a terminologické nejednoty mezi badateli u nás i v zahraničí bohužel někdy rozbíhá do nepřínosné subjektivní popisnosti.

Kniha se v teoretických i analytických partiích opírá o rozsáhlý onymický materiál z vyšších i nižších pater literatury: vedle Tylových dramat nebo Hrabalových próz je tu Harry Potter, Hra o trůny a „postmoderní Jirásek“ Vlastimil Vondruška, vedle „vážných“ žánrů také scifi, fantasy a komerční čtivo. Výběr může svědčit o čtenářských preferencích autorky, ale hlavně potvrzuje evidentní fakt, že beletristé různých typů a schopností často vědomě pracují s vlastními jmény, uvážlivě je volí a případně komentují přímo ve svých textech.

Jádrem knihy je výklad funkcí vlastních jmen v uměleckých textech: Ž. Dvořáková vychází z pojetí propracovaného zvláště v české a německé literární onomastice a základní soubor funkcí (identifikační, charakterizační, asociační, klasifikující a estetickou) doplňuje mj. o funkci mytizační a honorifikační. Neméně důležitý je nástin dalších otázek a vůbec dalšího bádání v literární onomastice, které by (nejen) podle autorky mělo zahrnovat také vlastní jména v překladech, pseudonymy, tituly uměleckých děl, využití rozhovorů se spisovateli nebo tvorbu speciálních onymických databází, přičemž za stěžejní se tu prohlašují problémy koncepční, zvláště sjednocení terminologie, vyjasnění metodologie a rozvoj mezinárodní spolupráce. Dodal bych ještě užší spolupráci lingvistů a literárních vědců: ostatně autorka v knize často cituje a oceňuje literárněvědné stati o vlastních jménech. Cenný je pak komentovaný přehled výsledků bádání z oblasti české, slovenské, německé a polské (výběrově i jiných) a závěrečná Bibliografie české literární onomastiky, registrující česky psané práce.

Kniha obsahuje ucelenou koncepci oboru, ale také otázky a úvahy, které vybízejí k dalším diskusím. Na některé si dovolím navázat.

Co všechno má literární onomastika zkoumat? Ž. Dvořáková si pro knihu vybrala především antroponyma z próz, ale v úvodu se kloní k pojetí, které považuje za zdroje „i publicistické žánry, dokonce i odborné texty“ (s. 11). Bylo by potřeba upřesnění, co se má v oblasti těchto funkčních stylů sledovat. Myslím, že v ryze odborných studiích například z přírodních a technických věd nejsou vlastní jména nic jiného než „rigidní designátory“, jak píše S. Kripke, než pouhé orientátory v množinách osobností a míst daných oborů. Z publicistických žánrů a útvarů bych si jako literární onomastik mohl vybrat fejetony, reportáže a podobné texty z pomezí uměleckého stylu, ale asi ne denní zprávy. O příslušnosti lidové slovesnosti naopak není pochyb: lidové písně, pohádky či vyprávěnky jsou umělecké texty, jenom se specifickým způsobem produkce a fixace. Biblická onomastika se vyčleňuje jistě z důvodu nutné specializace: jejím hlavním cílem je etymologie jmen a jejich adaptace v překladech. Nemá stejné zájmy jako literární onomastika, která přednostně zkoumá funkci jmen v textu, i když by mohla tento aspekt plodně aplikovat i v exegezi biblického textu.

Co s vlastními jmény v poezii? Autorka právem pokládá jejich zkoumání za jeden z aktuálních, zatím jenom rozpracovaných úkolů literární onomastiky. Co je důvodem menšího zájmu badatelů o propria v poezii? „V básních se […] vysky-

tují vlastní jména spíše výjimečně“ (s. 73). Tento odhad je třeba revidovat. Když pomineme veršovanou epiku (namátkou Vrchlický, Čech, Zeyer), pak lyrických básní s vlastními jmény je tolik, že už to nejsou výjimky (mj. Nezvalovy básně z cest či o Praze, Reynkovy verše plné biblických a antických jmen, incipity lidových písní typu „Na tom pražským mostě“ nebo „Rožnovské hodiny“, autorka sama uvádí Šiktance a Kostohryze). Spíš než na literárním druhu záleží výskyt proprií v uměleckém textu na tématu. Epická i lyrická poezie se bez proprií teoreticky obejde, ale kategoricky je nevylučuje. Pokud jde o drama, tady plní propria v principu stejné funkce jako v epice, jenom jsou jinak exponována a rozmístěna – za výzkum by stály scénické poznámky nebo obligátní seznamy postav ve tvaru „jméno + funkce nebo rodinná příslušnost“, které jsou občas formulovány s estetickým záměrem (např. „Paprikides, županos“ a další v hrách Voskovce a Wericha).

Jsou onomastika a literární teorie protisměrné? V podkapitole nazvané Literární teorie čteme: „Zatímco literární věda tradičně postupuje od celku díla k rozboru jeho jednotlivých složek (včetně vlastních jmen), pro literární onomastiku jsou ve středu zájmu vlastní jména, která zkoumá v kontextu celého díla, postupuje tedy opačně, tj. od částí k celku,“ (s. 24). Poměr obou disciplin je složitější. Jednak literární teorie není totéž co literární věda (ta se tradičně dělí na teorii, historii a kritiku), jednak rovnovážným partnerem onomastiky není celá literární teorie, nýbrž nanejvýš její část zvaná poetika, a hlavně: i literárněvědná interpretace uměleckého textu (to by byl přesnější název podkapitoly) může postupovat od částí k celku, když zkoumá, jak se motivické a výrazové prvky textu podílejí na celkové výstavbě jeho smyslu.

Jsou jména v uměleckých textech vždycky motivovaná? Autorka sdílí toto stanovisko, které vyslovil K. Hausenblas s tím, že „spisovatelé nerozdělují svým postavám jména namátkou“ (s. 70). Tento optimistický předpoklad může z pohledu interpreta textu vypadat jinak. Jak vysvětlit četné případy zvláště z realistických próz a zábavného čtiva, kdy jméno prokazatelně neplní jinou funkci než identifikační, nevyvolává žádné konotace a mohlo by se bez následků zaměnit? V detektivce Emila Vachka vystupuje soukromý detektiv Klubíčko, s jménem zřetelně motivovaným, ale i komisař Březina, s příjmením relativně obvyklým: kdyby se jmenoval Hlaváček nebo Šrámek, na smyslu textu by to nic neměnilo a narážka na jména básníků by se nedala prokázat. Když se k přidělování jmen vyjádří sami autoři, jako mj. prozaička Anna Bolavá (Adam, 2017, s. 6–15), pak vedle případů mluvících jmen nebo vlastních výtvorů zpravidla přiznají, že se jim to či ono jméno subjektivně (iracionálně) líbí či nelíbí, že se jim k dané postavě prostě hodí nebo nehodí. Může takto vybrané jméno, pokud je běžné a nemluvící, něčím ozvláštnit smysl textu?

Etymologický přístup v literární onomastice „vykládá původ a význam jednotlivých jmen“ a hledá „souvislost mezi původním významem jména a charakterem postavy“ (s. 34–35). Stojí za úvahu, zda tento přístup nenazvat jinak. „Cílem etymologie je rekonstrukce původní formy daného slova v příslušném prajazyce […]

a popsání původního významu jeho morfémů“ (P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová, 2002, s. 128) – tato definice v principu platí pro apelativa i propria, ale v praxi se onomastika často spokojí s pojmenovací motivací: když např. vykládáme příjmení *Hubička*, zajímá nás, proč se apelativum *hubička* stalo vlastním jménem osoby, a ne už jeho praslovanský a indoevropský kořen. Operujeme spíš s původní apelativní sémantikou jména než s etymologií.

Honorifikační funkci literárních jmen (s. 174 a násl.) dokládají citáty z děl, kde se vypráví o tom, jak někdo dostal jméno na něčí počest, většinou podle jiné postavy v příběhu, přičemž v některých uvedených příkladech nejde o jména vyvolávající kulturní a historické asociace: „Úrsula, jako se jmenuje babička […] José Arcadio, ne po strýci, ale po dědečkovi“ (s. 175, citát z G. G. Márqueze) – je to stejný typ a stejný stupeň honorifikace jako níže uvedený Beowulf a Kasiopea z prózy M. Woodové? Ideální honorifikační funkci by plnilo teprve jméno, které by daná postava nesla na počest obecně známé historické osobnosti nebo literární postavy. – Návrh, aby literární onomastika zkoumala také tiráže knih (s. 215), je realizovatelný za předpokladu, že tiráž se bude chápat a užívat jako zdroj, jako text obsahující jména: tiráž sama o sobě není jméno, nemá formu ani funkci pojmenovací jednotky. – „Nejznámějším případem vyobcování kvůli porušení tabu je vyhnání Adama a Evy z ráje“ (s. 155): v knize se ovšem probírají jazyková tabu, tedy zakázaná jména, a v bibli Adam a Eva neporušili zákaz vyslovit něčí jméno.

Kniha Ž. Dvořákové má vlastně otevřený konec – viz název závěrečné části „Jak dál v literární onomastice?“ – a můžeme se těšit, že v podobném rozsahu a pojetí budou zpracována i literární toponyma a chrématonyma nebo zmíněná propria v poezii. Rád bych zvlášť ocenil ještě to, že anglická odborná literatura se cituje v překladu a při rekapitulaci cizích výkladů autorka dobře rozpozná situace, kdy „se dostáváme interpretačně na poněkud tenký led“ a některé „úvahy jsou sice svůdné, ale poněkud zavádějící“ (s. 91). Taková opatrnost je na místě nejenom v literární onomastice.

LITERATURA

ADAM, R. (2017): Autorská produkce literárních proprií: romány Anny Bolavé. *Acta onomastica*, 58, s. 6–15.

HAUSENBLAS, K. (1976): Vlastní jména v umělecké literatuře. *Naše řeč*, 59, s. 1–13.

HOLÝ, J. (1995): Poetika jmen literárních postav. In: týž, *Problémy nové české epiky*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, s. 49–60.

KARLÍK, P. – NEKULA, M. – PLESKALOVÁ, J. (eds.) (2002): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN – Nakladatelství Lidové noviny.

KNAPPOVÁ, M. (1992): Funkce vlastních jmen v literárních textech. In: M. Blicha (ed.), *Slavistika. Onomastika a škola. Materiály zo IV. celoštátneho onomastického seminára konaného v Prešove 12.–13. septembra 1990*. Prešov: PdF UPJŠ, s. 12–16.